

# آشنایی با هنر مثبت کاری

## آشنایی با هنر مثبت کاری

منبت کاری با چوب یکی از ظریف ترین صنایع دستی است که تلفیقی از هنر و حوصله هنرمندانی است که با مواد اولیه ی ارزان و ساده، محصولات با ارزش خلق می کنند، هنرمندانی که با چند قلم و اسکنه ای فلزی ذهنیات خود را با خطوط کوفی، نقوش اسلیمی، خنایی و گل و مرغ و ... روی چوب کنده کاری می کنند .

منبت کاری هنری است مشتمل بر حکاکی و کنده کاری بر روی چوب. منبت کاری هنر دستی و نماد احساس، ادراک، اندیشه و خلاقیت هنرمندان که با ذوق و سلیقه سرشار، اثر هنری را ابداع می کنند.

با توجه به اسناد و مدارک موجود منبت کاری در ایران، سابقه این صنعت به ۱۵۰۰ سال می رسد و قدیمی ترین اثر منبت کاری موجود یک لنگه در چوبی است و روی آن با خلال هایی از چوب گردو و نقوش زیبایی تزئین شده است .

بعد از ظهور اسلام و با توجه به شیوع روحیه ساخت مراکز و مساجد اسلامی، هنرمندان ایرانی جز اولین کسانی بودند که تمامی توان و استعداد خویش را صرف تزئین مساجد کردند و به موازت هنرنمایی معماری، کاشیکاران و گچبرها منبت کاران نیز آثاری چون رحل قرآن، منبر، در و پنجره های که نشان دهنده ذوق و هنر بود را خلق کردند .

ایرانیان باستان هم چنان که در هنر نقاشی و کنده کاری و حجاری پیش از دیگر اقوام به موفقیت هایی دست یافته بودند، به تدریج به فنون و ظرافت هنری رشته منبت کاری نیز آشنایی پیدا کرده اند

مهرهای استوانه پی مربوط به آریاهامراه با نقوش بسیار زیبا و حک صور و اشکال مختلف بر روی آنها از هنرهای ارزنده ی قوم آریایی است که نمونه هایی از آنها مربوط به چند هزار سال قبل باقی مانده است . سامی ها هنر منبت کاری را از ایرانیان باستان تقلید و اقتباس کرده و بعدها وسیله (فینیقی ها) به یونان راه یافته است .

خوشبختانه اینک آثار بسیاری از نشان های (مهره های استوانه ای) متعلق به قبل از دوران ماد در ایران به دست آمده است، از جمله یازده مهر استوانه پی که دارای خطوط و علائمی هستند و از کاوشهای مارلیک کشف شده و خواندن خطوط آن به آقای دکتر کامرون محول شده است. از ملت سونگیری (سومر) نیز تاکنون مهره های حکاکی شده بسیاری به دست آمده است و مسلم می دارد که آشوری ها و سپس یونانی ها از آنها هنر منبت کاری را فرا گرفته اند

سابق بر این مغرضان و معاندان فرهنگ و تمدن ایرانی چنین وانمود می‌کردند که هنر حکاکی و منبت کاری متعلق به یونانی‌ها بوده است ولی با کشف مهرهای استوانه ای مربوط به شش هزار سال قبل از میلاد، دیگر چنین ادعاها رنگ و رویی ندارد و تعصب داشتن و غیر علمی بودن نشریه آنها را آشکار ساخته است .

پادشاهان ایران از قدیم وسیله ی مهرهای استوانه ای که به طرز هنرمندانه ای حکاکی میشد، فرمانهای لازم را صادر می‌کردند و علامات و سمبل‌هایی نیز به مناسبت امور مختلف بر روی این مهرها حک می‌کردند .

گرچه تعداد زیادی از این مهرهای حکاکی و منبت کاری شده ی مربوط به آریاها و قبل از روی کار آمدن شاهنشاهی هخامنشی موجود است، ولی متأسفانه از مهرهای دوره ی هخامنشی زیاد به دست نیامده است. تعدادی از مهرهای این دوره موجود است که از روی آنها می‌توان به چگونگی هنر منبت کاری و دقت و ذوق هنری آنها پی برد .

مهرهای اورارتویی و هخامنشی از نظر ظرافت و هنر حکاکی در حد اعلا ی زیبایی است. هنرمندان ایرانی با ذوق و قریحه خاص خود، سنگهای عقیق و زیبای الوان برای حکاکی انتخاب کرده و صورتها و اشکال مورد نظر را به طور برجسته بر روی عتیق حکاکی و تراشکاری می‌کرده اند .

پروفسور پوپ می‌نویسد: «اساساً باید گفته شود هنر حکاکی عتیق و سنگهای قیمتی دیگر مانند لائورد و قان داش به چند هزار سال قبل از هخامنشی می‌رسد و ایرانی‌ها ، قرن‌ها قبل از به وجود آمدن دولت هخامنشی هنر منبت کاری را ابداع کرده و به کار می‌برده اند .

همین دانشمند در جای دیگر رسماً اعلام می‌کند: سبکی که به غلط و اشتباه یونانی می‌خواندند امروز اصلاح شده و آن را نمونه ی هنر هخامنشی می‌دانند و در واقع یونانی‌ها در منبت کاری و مهر سازی مقلد هخامنشی‌ها بوده اند. پروفسور پوپ این نظریه را جهت بطلان گفته‌های قبل که اصرار می‌شد به نحوی هنر دوره ی هخامنشی را ماخوذ از یونان بدانند آورده است .

از آثار مختلف، نمونه‌های بسیار زیبایی از هنر منبت کاری و نقاری مربوط به هخامنشیان، مانند سکه‌های دریک(داریک) به دست آمده است. حکاکی این سکه‌ها نشان می‌دهد که استادان حکاک، با شیوه‌ها و سبکهای مختلف این هنر آشنایی داشته و آموزش‌ها و فنون لازم را کسب کرده اند .

با توجه به پیشرفت کلی هخامنشیان به خصوص در معماری و تزیینات مربوط به آن و حکاکی‌هایی که بر روی ظروف و سکه‌ها به صورت کنده کاری بر روی تمثالها و تصاویر به دست آمده باید قبول کرد که نحوه ی فراگیری و آموزش این هنر در این زمان به نحو قابل ملاحظه ای پیشرفت داشته است. علاوه بر این در روی بسیاری از سر ستونها و اشیا فلزی و گچ بری‌ها ، ریزه کاری‌های هنری بسیار جالبی به چشم می‌خورد که به حق باید گفت استاد کاران و هنرمندان این دوره دستگاه و وسایل منظم آموزشی برای تعلیم این هنرها داشته اند .

در زمان اشکانیان نیز این هنر اصالت خود را حفظ کرده، چنان که از روی سکه‌های مختلف و اشیا فلزی و کنده کاری‌های این دوره می‌توان به پایداری و رواج این هنر در زمان پارتیان پی برد. هنر حکاکی و منبت کاری و نقاری این دوره نه تنها تحت تاثیر هنر یونانی قرار نگرفته، بلکه دنباله ی هنر هخامنشی است .

از آثار و بقایایی که از دهکده‌های پارتی واقع در مغان آذربایجان کشف شده نمونه‌هایی از هنر حکاکی و منبت کاری این عهد را به دست می‌دهد، که مهارت و استادی سازندگان آنها را به خوبی آشکار می‌سازد .

در موارد مختلف هخامنشیان و اشکانیان جنبه‌های ارزنده و مفید هنر ملل مختلف را گرفته و با هنر اصیل ایرانی تلفیق نموده و شاهکارهای هنری مستقل و نوینی را خلق و ابداع کردند و سبک تازه پی را به وجود آوردند که نشان دهنده ی تحول هنری در این دوران است .

در زمان ساسانیان هنر منبت کاری و حکاکی توسعه و ترقی بیشتر داشته و بر تعدد و تنوع آنها افزوده شده است. ساسانیان در نگاهداشتن و بهتر ساختن و افزودن به میراث هنری نیاکان خود اهتمام ورزیده و در پایداری و تحویل آنها به آیندگان کوشا بوده اند. آثار هنری این دوره به قدری غنی و پیشرفته است که در این مختصر نمی‌گنجد و فقط به ذکر نمونه‌هایی از آنها اکتفا می‌شود. علاوه بر انواع حکاکی‌ها و کنده کاری‌هایی که در دوره‌های قبل به آنها اشاره شد و در زمان ساسانیان ترقی و تکامل یافت، انواع مدال‌های نقره ای شاهنشاهان ساسانی به طرز بسیار جالبی ساخته می‌شده است .

از حکاکی‌های دیگر دوره ی ساسانی مهرهای استوانه پی متعددی است که بیشتر مربوط به خسروپرویز است، این مهرها بر روی عقیق و سنگهای گرانبهای دیگر به طرز جالب و زیبایی حکاکی شده و در حال حاضر در موزه ی ارمنستان لنین گراد نگه داری می‌شود. دقایق و ریزه کاری‌های هنر حکاکی این دوره حاکی از پیشرفت و تکامل آموزش هنری و وجود هنرمندان ماهر و چیره دستی است که از دانش‌های مربوط به این رشته از هنرها آگاهی کامل داشته و مدت‌ها تحت نظر استادان فن به آموختن و فراگیری فنون لازم قرار می‌گرفتند .

منبت کاری مانند خاتم کاری در دوران صفویه راه پیشرفت و ترقی را به سرعت پیمود و هنرمندان منبت کار آثار بسیار زیبایی در این دوره از خود باقی گذاردند؛ ولی منبت کاری در دوره قاجاریه به علت عدم توجهی که به هنر و هنرمندان شد، در بوته فراموشی ماند و رو به انحطاط نهاد، تا این که در زمان معاصر هنر منبت کاری نیز مانند سایر صنایع مستظرفه مورد توجه قرارگرفت و موجبات احیای این هنر فراهم گشت .

یک فرد با ذوق و علاقمند به هنر منبت کاری، اگر بخواهد برای اولین بار با فنون و اصول منبت کاری آشنا شود و به فراگرفتن این هنر اشتغال ورزد باید گام نخستین را از کوی طراحی بردارد و پس از آن با آشنائی کامل به انواع چوب‌ها و وسایل کار و آموختن فن درودگری، هنر مشبک را تعقیب و فنون موزائیک کاری، معرق کاری، رنگ کاری و رویه کوبی را فرا گیرد .

برای توضیح مختصر هر یک از فنون ذکر شده می توان چنین گفت

منبت کاری در دو نوع ریز و درشت بر روی چوب و عاج و استخوان انجام می شود و شامل مجسمه سازی، نیمرخ و تمام رخ، گلبرگهای اسلیمی، ختائی و غیره می‌باشد .

مشبک کاری در تزیین قابها و سایر وسایل تجملی به کار برده می شود و معمولاً بر روی چوبهای گوناگون و عاج و استخوان انجام می گردد .

معرق کاری و موزائیک کاری شامل قرار دادن چوبهایی به رنگهای طبیعی و عاج و استخوان و صدف در کنار هم و به هم آمیختن آنها و ایجاد یک سری نقشه‌های زیبا و بدیع مانند اشکال گوناگون هندسی، برگ اسلیمی، مینیاتور و نظائر آن است .

رنگ کاری و رویه کوبی به منظور زیباتر ساختن و جلا بخشیدن به کارهای منبت کاری است تقریباً مراحل نهائی کار است و در هنر تزئینی منبت مورد نظر هنرمندان و صاحب نظران این فن می‌باشد. رنگ کاری و رویه کوبی علاوه بر افزودن بر زیبایی اثر، چوب را از گزند رطوبت و گرما و نظائر آن حفظ می‌کنند .